

ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

Інститут педагогіки, психології і мистецтв

КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему: ***Педагогічні умови формування у майбутніх учителів потреби у здоровому способі життя***

Студента освітньо-кваліфікаційного рівня «магістра»

спеціальності 8.18010021 Педагогіка вищої школи *** *

Ревуцького Ігоря Анатолійовича

Науковий керівник: **кандид. педагогічних наук, доцент**

КАПЛІНСЬКИЙ В. В.

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____

(підпис)

(ініціали, прізвище)

Члени комісії _____

(підпис)

(ініціали, прізвище)

(підпис)

(ініціали, прізвище)

(підпис)

(ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2015 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ПОТРЕБИ В ЗДОРОВОМУ СПОСОБІ ЖИТТЯ У СТУДЕНТІВ.....	8
1.1. Характеристика базових понять дослідження потреби в здоровому способі життя.....	8
1.2. Компоненти здорового способу життя.....	14
1.3. Аналіз ціннісних орієнтацій студентів як компоненти здорового способу життя.....	22
Висновки до першого розділу.....	44
Розділ 2. АНАЛІЗ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ТА СТАНУ СФОРМОВАНOSTІ ПОТРЕБИ В ЗДОРОВОМУ СПОСОБІ ЖИТТЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ.....	47
2.1. Характеристика педагогічних умов формування потреби в здоровому способі життя.....	47
2.2. Стан сформованості потреби в здоровому способі життя у майбутніх учителів.....	54
Висновки до другого розділу.....	66
Розділ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ ФОРМУВАННЯ ПОТРЕБИ В ЗДОРО- ВОМУ СПОСОБІ ЖИТТЯ У МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ.....	69
3.1. Результати експериментальної перевірки педагогічних умов формування потреби в здоровому способі життя у майбутніх учителів засобами фізичної культури.....	69
3.2. Формування вмінь та навичок здорового способу життя.....	83
3.3. Динаміка ефективності процесу формування потреби в здоровому способі життя у майбутніх учителів за період навчання.....	89
Висновки до третього розділу.....	98
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	103
ДОДАТКИ.....	107
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	113

ВСТУП

Актуальність та доцільність дослідження. Становлення демократичної держави вимагає створення якісно нової системи національної освіти з метою забезпечення відродження інтелектуального та духовного потенціалу українського народу. Перетворення суспільного життя, його економічної й соціальної сфер, передбачають новий зміст освіти, орієнтованої на особистість студента.

Людина визначається не тільки соціальними, а й біологічними якостями. Згідно з визначенням М.М. Амосова, здоровою можна вважати людину, що відзначається гармонійним фізичним та розумовим розвитком і добре адаптована до оточуючого природного та соціального середовища. Гармонія фізичного, психічного, соціального й духовного потенціалів їх нероздільна єдність повинна стати головною методологічною позицією в підході до процесу засвоєння й удосконалення людиною цінностей фізичної культури, в основі якої лежить рухова активність особистості, тобто використання нею фізичних вправ, спрямованих на розвиток і збереження фізичних якостей, покращення психофізіологічних процесів.

Поліпшення ефективності системи освіти, її впливу на соціальне, економічне і духовне життя суспільства значною мірою залежить від учителя: рівня його професійної майстерності, моральних і фізичних якостей.

У зв'язку з цим проблема формування особистості учителя постійно привертає до себе увагу науковців.

Недостатньо дослідженим залишається питання формування у майбутніх учителів потреби в здоровому способі життя. У той же час аналіз практики свідчить про серйозні недоліки у фізичному стані студентів, відсутність у них потреби у фізичному самовдосконаленні.

Важлива роль у розв'язанні цього завдання відводиться заняттям з фізичної культури, котрі покликані сформувати у студентів потребу в здоровому способі життя, забезпечити розвиток у них основних фізичних якостей.

Проте аналіз програми фізичного виховання студентів вищих навчальних закладів (ВНЗ) засвідчує, що вона переважно зорієнтована лише на розвиток певних фізичних якостей. За таких умов поза увагою залишається потреба у здоровому способі життя як ціннісна орієнтація особистості. Аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що до цього часу недостатньо досліджено роль фізичного виховання у формуванні потреби в здоровому способі життя в майбутніх учителів, недостатньо чітко обґрунтовані педагогічні умови цього процесу.

Пріоритетна спрямованість на гуманізацію вищої педагогічної освіти, усвідомлення особистості як цінності освітянського процесу, визначила необхідність створення для неї такого соціокультурного середовища, в якому вона може повноцінно реалізувати свої особистісні інтереси та здібності. Суттєва роль у цьому належить фізичному вихованню майбутніх учителів як підсистеми цілісного педагогічного процесу; включення в структуру гуманітарної освіти навчальної дисципліни "Фізичне виховання" підкреслює її людинознавську, культуuroстворювальну функцію (Б.М. Шиян, В.Г.Папуша).

Результатом освіти в галузі фізичної культури виступає, зокрема, створення стійкої мотивації та самовизначення особистості в здоровому продуктивному стилі життя, опанування засобами і методами, що забезпечують її фізичне і психічне благополуччя. Вимагають подальшого дослідження зміст, форми і методи роботи викладача фізичного виховання з формування в студентів потреби у здоровому способі життя в умовах розвитку України в ХХІ столітті [159, с.3].

Навчально-виховний процес у вищих педагогічних закладах свідчить про суттєву обмеженість можливостей фізичної культури у формуванні здорового способу життя (ЗСЖ) студентів. Низька освіченість майбутніх учителів у цій сфері культури знижує можливість переносу одержаних знань і практичних навичок на культуру навчальної та професійної діяльності, побуту, відпочинку, харчування, сну, спілкування, подолання згубних

звичок, сексуальну поведінку і т.ін. Майже 38% студентів, як правило, не використовують засоби фізичної культури для оптимізації свого фізичного стану, а кожний п'ятий використовує їх лише епізодично. Як результату них не формується здатність до самооцінки свого психофізіологічного та фізичного стану, до потреби в ЗСЖ, що визначає ставлення особистості до себе, свого здоров'я, психофізичного стану, режиму фізичних та інтелектуальних навантажень, раціонального використання вільного часу і т.п. Багато майбутніх учителів по закінченню професійного навчання мають низку серцево-судинних, шлунково-кишкових, невротичних хвороб: в них слабка стійкість до простудних захворювань, а це не дозволяє їм на повну силу реалізувати свій творчий потенціал в педагогічній праці.

Враховуючи актуальність проблеми, недостатню її дослідженість, темою магістерської роботи обрано: **«Педагогічні умови формування у майбутніх учителів потреби у здоровому способі життя».**

Мета дослідження полягає в теоретичному обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці педагогічних умов формування потреби в здоровому способі життя у майбутніх учителів.

Для досягнення поставленої мети та підтвердження гіпотези в процесі дослідження необхідно було виконати такі **завдання**:

- Проаналізувати наукову психолого-педагогічну літературу, в якій висвітлені питання формування потреби в здоровому способі життя у студентів.
- Визначити показники та вивчити стан сформованості потреби в здоровому способі життя у майбутніх учителів.
- Визначити ефективність педагогічних умов формування потреби в здоровому способі життя у майбутніх вчителів засобами фізичного виховання.
- Експериментально перевірити ефективність процесу формування потреби в ЗСЖ(здорового способу життя) у майбутніх учителів.

Гіпотеза дослідження полягає в тому, що формування потреби в здоровому способі життя у майбутніх учителів буде ефективним за умов: їх внутрішньої мотивації до здорового способу життя; орієнтації на норми, цінності, зміст ЗСЖ, що регулюють життєдіяльність майбутніх учителів; комплексного підходу до фізичного виховання як засобу формування ЗСЖ.

Об'єкт дослідження - процес формування потреби в здоровому способі життя у майбутніх учителів.

Предмет дослідження - педагогічні умови формування потреби в здоровому способі життя у майбутніх учителів.

Методи дослідження. Для розв'язання визначених завдань, перевірки висунутої гіпотези використано комплекс методів дослідження: *теоретичних* (аналіз наукової літератури з філософії, соціології, педагогіки, психології, медицини; вивчення державних документів з питань формування здорового способу життя і розвитку фізичної культури з метою встановлення вихідної концепції предмета дослідження й визначення його поняттєво-критеріального апарату); *емпіричних* (педагогічне спостереження, анкетування, бесіда, педагогічний експеримент, педагогічна експертиза та спостереження за особливостями перебігу процесу дослідження з метою аналізу й наукового пояснення одержаних фактів; *методи математичної статистики* з метою обробки результатів дослідження і перевірки статистичної гіпотези.

Структура дипломної роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Аналіз науково-методичної літератури і узагальнення передового практичного досвіду дозволив констатувати: в комплексі завдань, що стоять перед системою освіти і потребують підвищення якісного рівня підготовки педагогічних кадрів, особливе соціальне, педагогічне і психологічне значення відіграє проблема формування потреби в здоровому способі життя у майбутніх вчителів.

Вирішенім цієї педагогічної проблеми можливе шляхом експериментального вивчення методології фізичного виховання студентів, посилення освітньої та естетичної спрямованості, наповнення змісту занять соціально-гуманітарним змістом, використання в їх організації численних засобів, облік індивідуальних особливостей і фізкультурних інтересів студентів буде сприяти формуванню потреби в ЗСЖ.

Вирішення розглянутих завдань щодо формування потреби в ЗСЖ студентів потребує розробки і реалізації нової стратегії фізкультурного виховання. Перш за все, впровадження в практику навчального процесу таких напрямів:

- відповідність змісту фізичної підготовки індивідуальному стану студентів;
- гармонізації та оптимізації фізичних тренувань;
- вільного вибору форм фізкультурно-спортивної діяльності відповідно до особистої схильності кожного студента.

Результати констатувального експерименту показали, що питанням формування здорового способу життя у майбутніх учителів у ВНЗ уваги практично не приділяється і, як наслідок цього, лише один студент з десяти опитаних регулярно включає його основні елементи в своє повсякденне життя; в ієрархії цінностей для подальшої професійної діяльності у майбутніх учителів ЗСЖ займає одне з останніх місць, у них спостерігається висока захворюваність, зниження рівня здоров'я.

Навчально-виховний процес у ВНЗ стосовно формування ЗСЖ у майбутніх учителів не має певної системи і наукового обґрунтування. Заходи, спрямовані на його формування, носять спонтанний, епізодичний, ситуативний характер. Обов'язкові навчальні заняття з фізичного виховання не орієнтують студентів на самовизначення в ЗСЖ, цілі занять часто не усвідомлюються студентами, мотивація на регулярні фізкультурно-оздоровчі заходи практично відсутня. В освітньо-виховній роботі питання взаємозв'язку ЗСЖ з подальшою професійно- педагогічною діяльністю не розглядаються і не вирішуються. У двох третин опитаних студентів виявлено практично повну відсутність системи теоретичних знань і практичних вмінь в галузі ЗСЖ. Зміст позанавчальної фізкультурно- спортивної діяльності майбутніх учителів не відповідає колективним і індивідуальним інтересам і запитам студентів, не враховуються їхні соціально- психологічні і типологічні особливості.

Участь студентів у багатьох спортивно-масових вузівських заходах носить, нерідко, примусовий характер, що також не сприяє підвищенню мотивації в майбутніх учителів до культури фізичної.

У процесі дослідження були розкриті суть, структура і зміст ЗСЖ, виявлені його основні компоненти.

Найбільш ефективно функціонування ЗСЖ як цілісної системи визначено в структурному взаємозв'язку його основних компонентів: цільового, змістово-операційного, мотиваційно-ціннісного, програмно-орієнтованого, емоційно-вольового, діяльнісного і оцінного. На різних етапах процесу формування потреби в ЗСЖ ці компоненти мають різний ступінь прояву. На першому етапі формування потреби в ЗСЖ провідним виступає мотиваційно-ціннісний, на другому етапі - програмно-орієнтований, на третьому етапі - оцінний компонент. Визначено, що процес формування потреби в ЗСЖ у майбутніх учителів можливий лише за наявності та взаємодії всіх вище вказаних структурних компонентів. Зміна одного з них веде до зміни його цілісного образу.

Реальне вивчення навчально-виховного процесу дозволило виявити в життєдіяльності майбутніх учителів основні складові ЗСЖ. До них належать: культура навчальної праці з елементами її наукової організації; організація режиму харчування, сну, перебування на свіжому повітрі, що відповідає санітарно-гігієнічним вимогам, організація індивідуального доцільного режиму рухової активності; змістовне дозвілля, що має розвиваючий вплив на особистість; подолання згубних звичок (алкоголь, куріння, токсикоманія та ін.), культура сексуальної поведінки; культура міжособистісного спілкування і поведінки в колективі; культура самоуправління і самоорганізації. Всі вище вказані елементи ЗСЖ проєктуються на особистість студента, його життєві плани, цілі, запити, поведінку.

У результаті аналізу трьох етапів у формуванні потреби в здоровому способі життя встановлено, що в процесі розробки програм з цільовою установкою на формування потреби в ЗСЖ на базі використання засобів фізичної культури необхідно дотримуватись таких основних педагогічних умов:

- формування особистісного смислу занять на основі розвитку практичних вмінь на базі теоретичних знань, культурного середовища, матеріальних можливостей;
- орієнтації на норми, цінності, зміст ЗСЖ, що регулюють життєдіяльність майбутніх учителів;
- комплексний підхід до фізичного виховання з єдністю теоретичного і практичного компонентів, включаючи проблему паралельного формування знань і вмінь самостійно займатися фізичними вправами.

На основі даних умов і комплексного критерію рівнів сформованості ЗСЖ у процесі дослідно-експериментальної роботи була розроблена комплексна програма педагогічних впливів і взаємовпливів студентів на ЗСЖ. Її характерні риси - це вплив на мотиваційно-ціннісну, емоційно-вольову сфери життєдіяльності майбутніх учителів, перетворення студента з об'єкту в активний суб'єкт діяльності; професійна спрямованість, що

визначає взаємозв'язок ЗСЖ і вчительської діяльності; створення єдиної системи формування ЗСЖ в логічному зв'язку навчального процесу і позанавчальної діяльності.

Аналізуючи одержані дані, можна стверджувати, що процес формування ЗСЖ у дослідно-експериментальній групі носив яскраво виражену професійно-педагогічну спрямованість. Її показники до кінця експерименту зросли у понад 4 рази - з 19,3 % до 83,9 %; майже в 4 рази - з 19,3 % до 80,6 % - зросла спрямованість майбутніх учителів у формуванні ЗСЖ серед свого найближчого оточення. Це вказує на те, що в процесі спеціально організованих педагогічних впливів у студентів формувались професійно-значущі якості, спрямовані на передачу одержаних знань і вмінь на своє найближче (сім'я, родичі) і соціальне оточення (друзі, одногрупники), що є важливим для подальшої роботи в школі. В контрольній групі результати виявились менш значними: цінності ЗСЖ у 53,3 % майбутніх учителів були спрямовані тільки на себе, а 16,7 % студентів навіть до випускного курсу так і не визначились в ній.

Перевірка комплексної програми в дослідно-експериментальній роботі дозволила виявити її надійність і прогностичну цінність, що виразилось в позитивній динаміці змістово-операційного (розширення теоретичних знань і практичних вмінь по ЗСЖ), мотиваційно-ціннісного (підвищення переконаності в потребі ЗСЖ), програмно-орієнтованого (опанування навичками із самостійного складання індивідуальної програм ЗСЖ), діяльнісного і оцінного компонентів (успішне досягнення наміченої мети з додаванням необхідних зусиль особистості і реальної самооцінки результатів своєї діяльності).

Подальші дослідження цієї проблеми можуть бути пов'язані із розробкою питань формування загальнокультурного рівня вчителя і його подальшого професійного самовдосконалення в питаннях ЗСЖ в післявузівському періоді життєдіяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова, О.В., Галузьяк, В.М. (2014). Особистісно-професійний розвиток майбутнього вчителя (монографія). Вінниця : ТОВ: «Нілан ЛТД». 416 с.
2. Асаулюк І., Каплінський В. Роль і місце навчальної дисципліни «Основи виховної діяльності вчителя фізичної культури» в системі підготовки спеціаліста з фізичного виховання. Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. праць. Вип.18.Т.1. Вінниця, 2014. С.14 – 21.
3. Амонашвили Ш. А. Размышления о гуманной педагогике/ Амонашвили Ш.А. М., 1995.
4. Антікова В.А. Оптимізація фізичного виховання у вищих навчальних закладах / Антікова В.А. - К.: Здоров'я, 1985. - С.2.
5. Апанасенко Г.Л. Методика оценки уровня физического здоровья по прямым указателям / Апанасенко Г.Л. // Социальная гигиена, организация здравоохранения и история медицины. - К., 1988. - Вып. 19. - С. 28-31.
6. Байша К.М. Соціально-педагогічні умови морального виховання студентів у позанавчальній діяльності: автореферат дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук: спец. 15.00.07 «Теорія і методика виховання» / Байша К.М. - Харків, 2000. - 20 с.
7. Бех І.Д. Проблема особистісних цінностей: стан і орієнтири дослідження. Українська психологія: сучасний потенціал/ Бех І.Д. // Матеріали Четвертих Костюківських читань, 25 вересня 1996р.-К. 1996.-Т.1. - С. 57-67.
8. Вербицкий А.Л. Совершенствование педагогического процесса в вузе / Вербицкий А.Л. // Советская педагогика. - 1988. - № 4. - С. 75-78.
9. Вершловский С.Г. Общее образование взрослых: стимулы и мотивы. / Вершловский С.Г. - М.: Педагогика, 1987. - 184 с.
10. Галіздра А.А. Основні аспекти, що визначають відношення студентів

- до занять фізичною культурою / Галіздра А.А. // Теорія та методика фізичного виховання. - Харків. - 2004. - №4. - С. 42-44.
11. Державна національна програма "Освіта". Україна ХХІ століття / Інститут системних досліджень. - К.: Райдуга, 1994. -61 с.
 12. Державна програма розвитку фізичної культури і спорту в Україні / Інформаційний збірник Міністерства освіти України. - К., 1996. - С.. 9-15.
 13. Державні стандарти професійної освіти: теорія і методика. / За ред.. Н.Г. Ничкало // Монографія. - Хмельницький: ТУП, 2002. - 334 с.
 14. Державні тести і нормативи оцінки фізичної підготовленості населення України [за заг. ред. Зубалія М.Д. - 2-е вид., перероб. і допов.] - К., 1997. - 36с.
 15. Дрозд О.В. Фізичний стан студентської молоді України та його корекція засобами фізичного виховання: автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. наук, з фізич. виховання і спорту: спец. 24.00.02 «Фіз. культура, фіз.. виховання пізніх груп населення»/ Дрозд О.В. - Луцьк, 1999. -21 с.
 16. Каплінський В. В. Критерії відбору педагогічних ситуацій для лабораторних та практичних занять з дисциплін педагогічного циклу. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія.* 2001. Вип. 4. С. 50 – 53.
 17. Каплінський В. В. Різновиди педагогічних ситуацій та їх використання на заняттях з дисциплін педагогічного циклу. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія.* 2002. Вип. 6. Ч. 2. С. 177 – 180.
 18. Каплинский В. В. Коммуникативный компонент педагогической деятельности: роль, место, характеристика. *Научная дискуссия: вопросы педагогики и психологии: сб. 10 междунар. научн.-практ. конференции.* Москва: изд. «Междунар. университет. науки и образован.», 2013. С. 154 – 164.

19. Каплинский В. В. Педагогические ситуации как средство развития умственных способностей будущих учителей и воспитательного воздействия на учащихся. *Педагогика и психология: тренд, проблемы, актуальные задачи*: сб. научн. статей. Междун. научн.-практ. конференция. Краснодар, 2013. С.62 – 69.
20. Каплінський В. В. До проблеми самовиховання старшокласників: цільовий та організаційно діяльнісний етапи. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія*. 2013. Вип. 39. С. 199 – 204.
21. Каплінський В. В. Післядія як показник ефективності навчально-виховного процесу. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія*. 2009. Вип. 28. С. 99 – 108.
22. Каплінський В. В. Реалізація виховного потенціалу змісту педагогічних дисциплін. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія*. 2004. Вип. 10. С. 131 – 135.
23. Каплінський В. В. Реалізація виховного потенціалу лекцій та практичних занять з організації самовиховання. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія*. 2011. Вип. 35. С. 116 – 123.
24. Кириченко Т.Г. Формування здорового способу життя студентів педагогічного вузу в процесі фізичного виховання: автореф. дис.. на здобуття наук, ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Теорія і історія педагогіки»/ Кириченко Т.Г. - К., 1998. - 16 с.
25. Концепція формування позитивної мотивації на здоровий спосіб життя у дітей та молоді / [В.О. Огнев'юк, І.Д. Бех, Н.О. Березіна та ін.]. - Суми.: ТОВ вид. «Антей», 2006. - 326-340. - (Додаток 3).
26. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти / Інф. збірник МО України. - 1996. - №13.
27. Магльований А.В. Закономірності взаємозв'язку розумової і фізичної працездатності студентів і методи оптимізуючого управління цими

- засобами фізичного виховання і спорту: автореф.дис. на здобуття наукового ступеня докт.біолог.наук: спец. 05.13.09 / Магльований А.В. - К., 1993. - 36 с.
28. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка: [навчальний посібник. 5-е видання, доповнене і перероблене] / Мойсеюк Н.Є. - К., 2007. - 656 с.
29. Національна доктрина розвитку освіти України в ХХІ столітті. / Освіта України. - 2002. - 23 квітня.
30. Ніколаєнко С. Освіта в інноваційному поступі суспільства / Ніколаєнко С. // Освіта України. - 2006. - 14 серпня. - с. 2 - 4.
31. Сорочинська В.Є. Соціальна адаптація студентів вищих навчальних закладів як педагогічна проблема / Сорочинська В.С. // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету ім. М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. - Вінниця, 2004. - Вип. 10. - С. 72-76.
32. Сорочинська В.Є. Цілісне становлення особистості майбутнього вчителя / Сорочинська В.С. // Педагогіка і психологія. - 1999. - №3. - С. 88-95.
33. Хамська Н.Б. Особливості використання притч у моральному вихованні підлітків. / Н.Б. Хамська. наук.зб. Вип. 38. 2012, – С. 109-115.
34. Щукина Г.И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся / Щукина Г.И. - М: Педагогика, 1988. - 208 с.
35. Щукина Г.И. Проблема познавательного интереса в педагогике / Щукина Г.И. - М.: Педагогіка, 1971.-351 с.
36. KAPLINSKY, V.: *Metodyka vykladannia u vyshchii shkoli*. Vinnytsia : TOV Niland LTD, 2015.
37. Kaplinsky V. V. Theoretical bases of formation of communicative abilities by means of problem pedagogical situations / V. V. Kaplinsky // *Science, Technology and Higher Education: Materials of the II international research and practice conference Vol. II. – April 17th, 2013. – P . 518-521.*